

НАРЕДБА № 13 ОТ 21 СЕПТЕМВРИ 2016 Г. ЗА ГРАЖДАНСКОТО, ЗДРАВНОТО, ЕКОЛОГИЧНОТО И ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

В сила от 11.10.2016 г.

Издадена от министъра на образованието и науката

Обн. ДВ. бр.80 от 11 Октомври 2016г., изм. и доп. ДВ. бр.80 от 28 Септември 2018г., изм. и доп. ДВ. бр.75 от 1 Септември 2023г.

In order to view this page you need Adobe Flash Player 9 (or higher) equivalent support!

Глава първа. ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл. 1. (1) С тази наредба се определя държавният образователен стандарт за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование.

(2) Държавният образователен стандарт по ал. 1 определя:

1. същността и целите на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование;
2. начините и формите за осъществяване на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование;
3. рамковите изисквания за резултатите от обучението по гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование;
4. институционалните политики за подкрепа на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование.

Чл. 2. Гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование се осъществяват в училищата, детските градини и центровете за подкрепа за личностно развитие в системата на предучилищното и училищното образование.

Глава втора. СЪЩНОСТ И ЦЕЛИ НА ГРАЖДАНСКОТО, ЗДРАВНОТО, ЕКОЛОГИЧНОТО И ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Чл. 3. (1) Гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование са взаимносвързани и формират интердисциплинарен комплекс, насочен към придобиване на социални, граждански и интеркултурни компетентности и на компетентности, свързани със здравето и поддържането на устойчива околна среда.

(2) Гражданското образование е насочено към формиране на гражданско съзнание и граждански добродетели и е свързано със знания за устройството на демократичното общество, за правата и задълженията на гражданина и с умения и готовност за отговорно гражданско поведение.

(3) Здравното образование е насочено към развитие на умения за създаване или поддържане на здравословен стил и условия на живот и за доброволното адаптиране към поведение, благоприятстващо здравето.

(4) Екологичното образование е насочено към формиране на екологична култура, екологично съзнание и екологично поведение в тяхната взаимна връзка с оглед познаване на екологичните закони, защита, подобряване, управление и разумно използване на природните ресурси, както и опазване на природната среда и на екологичното равновесие.

(5) Интеркултурното образование е насочено към усвояване на знания за различни измерения на културните идентичности и за основни характеристики на интеркултурните отношения, формиращо позитивно отношение към разнообразието във всички области на човешкия живот, както и умения и нагласи за конструктивни взаимодействия в мултикултурна среда.

Чл. 4. Целите на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование са:

1. изграждане на автономна и активна личност, която:

а) разбира и отстоява общочовешките ценности, ценностите на демокрацията и човешките права, участва в гражданския, политическия и социалния живот по отговорен, съзидателен и ефективен за себе си и за обществото начин;

б) познава институциите, структурата и процедурите на демократичното общество, икономическите и политическите реалности на глоболизиращия се свят;

в) зачита значимостта на всяка човешка личност в многообразието от нейните идентичности, признава правото и ценността на различието, приема равнопоставеността на всички в общото социално пространство;

г) осъзнава и цени своята културна идентичност;

д) взаимодейства с членовете на семейството си, общността и другите хора по конструктивен и уважителен начин;

е) изразява обосновано и критично гражданската си позиция;

ж) взема самостоятелни решения относно своето развитие, проявява инициативност и способност да си поставя цели, да планира и да обосновава действията си;

з) носи отговорност за поведението си и оценява влиянието на постъпките си за своя живот и този на другите хора;

и) подбира адекватна информация, продукти и услуги за подобряване на здравето и поддържа здравословен начин на живот за себе си и за околните;

й) познава и спазва нормите за екологична култура и поведение с оглед опазване на природата и създаване на устойчива околна среда;

к) познава механизмите на публичните институции и гражданското общество за прилагане на споделена отговорност за опазване на околната среда и проявява готовност за участие в тях;

л) умее да прави връзки между отделни сфери на обществения живот и да разбира причините за социалните неравенства, екологичните и глобалните предизвикателства;

2. функциониране на всяка образователна институция като автономна, активна и саморазвиваща се общност, която:

а) възпитава в демократичните ценности;

б) насърчава инициативност, отговорност, солидарност, социална чувствителност и критичност у всички участници в образователната система;

в) утвърждава устойчива, включваща, демократична и здравословна среда, свободна от различните форми на агресия и дискриминация;

г) изгражда и поддържа позитивен психологически климат и възможности за избори, свързани със здравето, екологията, гражданското участие, межкултурната толерантност, взаимното разбиране, зачитане и уважение;

д) създава позитивна образователна среда за диалог между представителите на различните културни общности в зависимост от тяхната възраст и компетентности, включително и чрез формите на ученическото участие и самоуправление.

Глава трета.

НАЧИНИ И ФОРМИ НА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ГРАЖДАНСКОТО, ЗДРАВНОТО, ЕКОЛОГИЧНОТО И ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Чл. 5. (1) В предучилищното образование гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование се осъществяват във всички възрастови групи:

1. интегрирано в обучението по образователните направления;
2. интегрирано в допълнителни форми на педагогическо взаимодействие;
3. като самостоятелно образователно направление, когато иновативна или авторска програмна система предвижда това.

(2) Начините и формите на осъществяване на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование за различните възрастови групи се определят в програмната система на детската градина или училището, която се разработва по реда и при условията на държавния образователен стандарт за предучилищното образование.

Чл. 6. (1) В училищното образование гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование се осъществяват в процеса на придобиването на всички видове училищна подготовка.

(2) В училищното образование гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование се осъществяват и:

1. в часа на класа, включително и чрез ученическото самоуправление;
2. в заниманията по интереси в рамките на целодневна организация на учебния ден;
3. в рамките на дейностите по обща подкрепа за личностно развитие по реда и при условията на държавния образователен стандарт за приобщаващото образование.

Чл. 7. (1) Гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование в процеса на придобиване на общообразователната подготовка се осъществяват интегрирано и чрез самостоятелен учебен предмет гражданско образование.

(2) Неговото интегриране се осъществява чрез ориентиране на обучението по общообразователните предмети към придобиване на ключовите компетентности по чл. 77, ал. 1 от Закона за предучилищното и училищното образование.

(3) Изучаването на учебния предмет гражданско образование в XI и XII клас се осъществява в съответствие с държавния образователен стандарт за учебния план, за общообразователната подготовка и с учебните програми по предмета.

Чл. 8. (1) Гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование в процеса на придобиване на разширена подготовка се осъществяват интегрирано и/или чрез самостоятелни учебни предмети по чл. 76, ал. 5 от Закона за предучилищното и училищното образование.

(2) Неговото интегриране се реализира чрез усъвършенстване на отделни ключови компетентности чрез изучаване на общообразователни учебни предмети в рамките на избираемите учебни часове.

(3) Самостоятелните учебни предмети, чрез които се придобиват компетентности в областта на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, се вписват в училищната документация като гражданско образование, здравно образование, екологично образование, интеркултурно образование или с друго наименование, което ясно очертава тематичния обхват на учебния предмет и връзката му с интердисциплинарния комплекс по чл. 3.

(4) Във всеки от класовете в начален, прогимназиален и първи гимназиален етап се предлага обучение по учебните предмети по ал. 3 или по част от тях в съответствие с приоритетите на училището.

(5) Обучението по ал. 4 се осъществява по реда и при условията на държавния образователен стандарт за учебния план.

Чл. 9. (1) Гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование в процеса на придобиване на профилираната подготовка се осъществяват интегрирано и/или чрез самостоятелни избираеми модули от профилиращите предмети.

(2) Интегрирането се осъществява чрез ориентиране на обучението по задължителните избираеми модули на профилиращите учебни предмети към придобиване на задълбочени и целенасочени

социални, граждански и интеркултурни компетентности и на компетентности, свързани със здравето и поддържането на устойчива околна среда.

(3) Самостоятелните избираеми модули на профилиращите учебни предмети, чрез които се придобиват компетентности в областта на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, се разработват и утвърждават по реда на държавния образователен стандарт за профилирана подготовка съобразно спецификата на предмета.

Чл. 10. (1) Гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование в процеса на придобиване на допълнителната подготовка може да се осъществяват чрез обучение по учебни предмети или модули, чрез интердисциплинарни програми, проекти или дейности по избор на учителя.

(2) Факултативните часове може да се използват и за дейности с ученическите съвети на всички нива или други форми на ученическо представителство, младежко лидерство и клубни занимания, при които се практикуват граждански и социални умения.

Чл. 11. (1) Гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование в часа на класа освен чрез обучение за придобиване на компетентностите, посочени в рамковите изисквания по чл. 14, ал. 2, се осъществяват чрез занимания, дейности и проекти по тематични области, свързани със:

1. патриотичното възпитание и изграждането на националното самочувствие;
2. толерантността и интеркултурния диалог;
3. финансовата и правната грамотност, в т.ч. избор на първо работно място;
4. военното обучение и защитата на родината;
5. (изм. - ДВ, бр. 80 от 2018 г., в сила от 28.09.2018 г.) безопасността на движението по пътищата;
6. защитата на населението при бедствия и аварии и оказване на първа помощ;
7. превенция на насилието, справяне с гнева и агресията и мирно решаване на конфликти;
8. превенция на тероризма и поведение при терористична заплаха;
9. превенция и противодействие на корупцията;
10. (нова - ДВ, бр. 80 от 2018 г., в сила от 28.09.2018 г.) електронното управление и медийната грамотност.

(2) Гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование в часа на класа се осъществяват и чрез дейности за последователно развитие на класа като общност и за ученическо самоуправление на ниво паралелка, клас и училище.

(3) (Доп. - ДВ, бр. 80 от 2018 г., в сила от 28.09.2018 г.) Разпределението на тематичните области по ал. 1 в часа на класа по класове и като минимален задължителен брой часове е посочено в приложение № 5. Минималният задължителен брой, както и разпределението по възрастови групи, на

педагогическите ситуации от тематичната област по ал. 1, т. 5 - безопасност на движението, са посочени в приложение № 5.

(4) Извън тематичните области по ал. 1 министърът на образованието и науката може ежегодно да определя и други теми, по които да се работи в часа на класа за осъществяване на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование.

(5) За организацията и съдържанието на часа на класа класният ръководител разработва, а директорът утвърждава годишен план в срокове и по ред, определени в правилника за дейността на училището, и при съобразяване с разпределението на тематичните области по ал. 1 и приложение № 5.

(6) В годишния план по ал. 5 се определя броят на часовете по теми и дейности според интересите и възрастта на учениците и с тяхно участие.

(7) За изпълнение на училищната стратегия и училищните политики педагогическият съвет може да определя приоритетни тематични области по ал. 1 съобразно спецификата на общността, средата, интересите и възрастовите особености на учениците.

(8) Обучението по отделни тематични области по ал. 1 може да се осъществява от гост-лектори от съответните компетентни институции, от неправителствени организации или от общественици в присъствието на класния ръководител.

Чл. 12. (1) Гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование в заниманията по интереси в рамките на целодневна организация на учебния ден се осъществяват от учителите в групите за целодневна организация на учебния ден чрез дейности и проекти, свързани с интердисциплинарния комплекс по чл. 3.

(2) Времето за дейности по гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование може да се разпределя за групата равномерно през цялата учебна година или модулно в даден период от учебната година.

Чл. 13. (1) В центровете за подкрепа за личностно развитие гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование се осъществяват в рамките на дейностите по чл. 49, ал. 1 от Закона за предучилищното и училищното образование и по начин, определен в техните правилници.

(2) За определените дейности по гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование педагогическите специалисти разработват програма, която се утвърждава от директора на центъра за подкрепа за личностно развитие.

Глава четвърта.

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО ГРАЖДАНСКО, ЗДРАВНО, ЕКОЛОГИЧНО И ИНТЕРКУЛТУРНО ОБРАЗОВАНИЕ

Чл. 14. (1) Рамковите изисквания за резултатите от обучението по гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование са насочени към надграждане и разширяване на изискванията за резултатите от обучението, определени в държавния образователен стандарт за предучилищното образование, за общообразователната подготовка и за профилираната подготовка.

(2) Рамковите изисквания за резултатите от обучението по всеки един от елементите на интердисциплинарния комплекс по чл. 3 са определени, както следва:

1. по гражданско образование - в приложение № 1;
2. по здравно образование - в приложение № 2;
3. по екологично образование - в приложение № 3;
4. по интеркултурно образование - в приложение № 4.

(3) Рамковите изисквания за резултатите от обучението по ал. 2 са ориентир за разработване на програмни системи, както и на учебни програми за придобиване на разширена и/или на допълнителна подготовка, както и в часа на класа, в рамките на целодневната организация или в дейностите в центровете за подкрепа за личностно развитие, съобразно проучените интереси и потребности на учениците и преценката на учителя.

(4) Учителите по своя преценка използват, комбинират и адаптират рамковите изисквания за резултатите от обучението съобразно проучените интереси и потребности на учениците.

Глава пета.

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПОЛИТИКИ ЗА ПОДКРЕПА НА ГРАЖДАНСКОТО, ЗДРАВНОТО, ЕКОЛОГИЧНОТО И ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Чл. 15. (1) Образователните институции анализират потребностите на училищната общност и определят своите приоритети, свързани с гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, които са част от стратегията на институцията по чл. 263, ал. 1, т. 1 от Закона за предучилищното и училищното образование.

(2) В съответствие със стратегическите си приоритети образователните институции определят институционални политики, които подкрепят и осъществяват гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование.

(3) В институционалните политики по ал. 2 се определят конкретните подходи и начини на организация на вътрешните процеси и дейности за осъществяване на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование в образователната институция.

(4) Институционалните политики се отразяват в програми по гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование, които се разработват и актуализират за периоди и по ред, определени в правилника на образователната институция.

Чл. 16. (1) Институционалните политики за подкрепа на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование са насочени към изграждане и поддържане на демократична

училищна организационна култура, която насърчава спазването на споделени правила, процедури, традиции и колективни ценности.

(2) Неизменна част от институционалните политики за подкрепа са:

1. определянето на училищни ритуали, свързани със:

а) откриването и закриването на учебната година;

б) официалното раздаване на удостоверението за завършен първи клас, удостоверението за завършен начален етап на основната степен, свидетелството за основно образование и дипломата за средно образование;

в) награждаване на отличили се ученици и учители;

г) поддържането на училищен кът и съхраняването на училищното знаме;

д) честването на националния празник, на официалните празници, на дните на национални герои и будители, на празника на патрона на училището;

е) изпращане на завършилите зрелостници;

ж) традиционни срещи на бивши възпитаници на училището;

2. изборът на:

а) училищна униформа и/или знаци и символи;

б) училищен химн;

3. възпитаването в трайни навици за отдаване на почит и израз на националното самосъзнание чрез:

а) изслушване на националния химн в тържествени за държавата и училището моменти;

б) поставяне на националния флаг на фасадата на училището.

Чл. 17. (1) Институционалните политики за подкрепа на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование включват и подкрепа на инициативността и участието на децата и учениците чрез подходящи за възрастта им включващи демократични практики, като:

1. участие в различни форми на ученическо самоуправление и представителство;

2. организиране на доброволчески дейности във и извън училище;

3. поддържане на училищни медии с активното участие на учениците (вестници, радио, телевизия, списания, интернет страници и др.);

4. организиране на училищни кампании, подкрепящи здравето, толерантността, социалната чувствителност, правата на човека, опазването на [околната среда](#) и пр.;

5. организиране на училищни празници и събития съобразно календара на световните, международните, европейските, националните, общинските, местните, професионалните и културните дати и празници;

6. организиране на обучения на връстници от връстници;

7. развиване на младежкото лидерство;
  8. участие в клубове и неформални групи по интереси;
  9. реализиране на форми на посредничество, решаване на конфликти, превенция на агресията;
  10. въвеждане на практиката на ученици-наставници за превенция на конфликти, отпадане от училище и др.;
  11. проучване на мненията, нагласите и очакванията на учениците относно процеса и съдържанието на училищното образование и предложения по училищния живот;
  12. насърчаване на информалното учене на територията на училището за научаване чрез правене извън часовете за формално образование и неформално обучение.
- (2) Формите на ученическо самоуправление и представителство са определени в приложение № 6.
- (3) Практиките по ал. 1 се регламентират според тяхната специфика в правилника за дейността, в годишния план, стратегията или програми на образователната институция.

Чл. 18. (1) Интегрална част от институционалните политики, насочени към гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, е подкрепата за мултикултурната среда.

- (2) Когато в една и съща възрастова група в детската градина или в един и същи клас в училище са записани деца, съответно ученици, с различна етническа принадлежност, не се допуска обособяването им в отделни групи, съответно паралелки, въз основа на етническата им принадлежност.
- (3) Когато на места, определени с държавния или с допълнителния план-прием, са приети за обучение в един и същи клас по един и същи профил или една и съща професия ученици с различна етническа принадлежност, не се допуска обособяването им в паралелки въз основа на етническата им принадлежност.
- (4) Когато в един и същи клас са записани ученици с еднаква етническа принадлежност, директорът на училището съвместно с РУО и общината предприемат действия за създаване на межкултурни извънучилищни форми за съвместна дейност на учениците от посоченото училище и други училища.

Чл. 19. (1) За разработване и координиране на прилагането на институционалните политики за подкрепа на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование образователните институции създават постоянно действащи екипи, сформирани по ред и за срок, определени в правилниците за дейността на институциите.

- (2) В екипите по ал. 1 могат да участват ученици и родители по ред, определен в правилника за дейността на институцията.

Заключителни разпоредби

§ 1. Тази наредба се издава на основание чл. 22, ал. 6 във връзка с ал. 2, т. 8 от Закона за предучилищното и училищното образование.

§ 2. Наредбата влиза в сила от деня на обнародването и в "[Държавен вестник](#)".

§ 3. В срок 3 месеца от влизане в сила на наредбата институциите, посочени в чл. 2, превеждат правилниците си в съответствие с изискванията на тази наредба и определят институционалните политики за подкрепа на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование.

Заключителни разпоредби

КЪМ НАРЕДБА ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА НАРЕДБА № 13 ОТ 2016 Г. ЗА ГРАЖДАНСКОТО, ЗДРАВНОТО, ЕКОЛОГИЧНОТО И ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

(ОБН. - ДВ, БР. 80 ОТ 2018 Г., В СИЛА ОТ 28.09.2018 Г.)

§ 4. Наредбата влиза в сила от датата на обнародването и в "[Държавен вестник](#)".

Заключителни разпоредби

КЪМ НАРЕДБА ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА НАРЕДБА № 13 ОТ 2016 Г. ЗА ГРАЖДАНСКОТО, ЗДРАВНОТО, ЕКОЛОГИЧНОТО И ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

(ОБН. - ДВ, БР. 75 ОТ 2023 Г., В СИЛА ОТ 01.09.2023 Г.)

§ 2. Наредбата влиза в сила от деня на обнародването и в "[Държавен вестник](#)".

Приложение № 1 към чл. 14, ал. 2, т. 1

(Доп. - ДВ, бр. 80 от 2018 г., в сила от 28.09.2018 г.)

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ

	ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ	НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПЪРВИ ГИМНАЗИ ЕТАП НА СРЕДНА СТЕПЕН
--	-----------------------------	-----------------------------------	--	---

Област на компетентност	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението детето</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>
Междоличностни отношения	<p>описва и обяснява различните роли в семейството и правата и отговорностите, свързани с тях;</p> <p>има положително отношение към сътрудничество с другите в съвместни дейности;</p> <p>умее да изразява подходящо чувствата си, да заявява своите нужди и желания, да споделя проблеми и да търси помощ</p>	<p>умее да различава и описва свои и чужди чувства, да описва и дава примери за това, как чувствата влияят върху поведението;</p> <p>разбира и описва различия между хората по отношение на пол, възраст, раса, етническа принадлежност, професия;</p> <p>разбира промените във взаимоотношенията с другите хора, свързани с порастването;</p> <p>дава примери и описва поведения на сътрудничество;</p> <p>разбира как поведението на един човек може да помогне или да нарани другите</p>	<p>обяснява влиянието на групата, приятелите и съучениците върху личния избор и поведение;</p> <p>демонстрира умения за:</p> <ul style="list-style-type: none"> • отстояване на групов натиск и казване на "не"; • споделяне; • даване на обратна връзка; • влизане и поддържане на приятелски взаимоотношения; • сътрудничество; • разбиране на чувствата и преживяванията на другите 	<p>показва умения за:</p> <ul style="list-style-type: none"> • изслушване, задаване на въпроси, перифразирание, и приемане на обвързка, споделяне • решаване на конфликт; • изясняване на собствените и чуждите ценности и очаквания във взаимоотношенията • изразяване на близост; <p>описва и интерпретира понятията приятелство, интимно партньорство, роли, права и отговорности;</p> <p>демонстрира разбиране за семейството като социална единица, различните роли, и отговорности в тяхната динамичен жизнения цикъл;</p> <p>демонстрира знания и умения за влизане в различни социални роли (ролева пластичност)</p> <p>описва и обяснява груповите процеси, роли, принадлежност към групи, лидерство</p> <p>демонстрира умения за критично осмисляне</p>

				<p>влиянията на културните традиции, медията върху взаимоотношенията</p>
Социална среда	<p>има позитивно отношение към празниците в семейството като средство за съхраняване на духовната връзка между поколенията; ориентира се в символиката и ритуалността на най-популярните български празници</p>	<p>познава различни демократични форми на училищния живот и определя мястото си в тях</p>	<p>познава различни форми на ученическо самоуправление</p>	<p>анализира проблеми в училищната общност; участва в диалог с заинтересованите страни, създава и осъществява проекти за развитие на училището като демократична общност</p>
Права на човека	<p>описва отношение и поведение на възрастни и деца, което нарушава правата;</p> <p>прави самооценка на поведението си и разбира последиците от нарушаването на правилата в отношенията</p>	<p>познава основните права на човека и права на детето, както и основни организации и институции в тяхна подкрепа;</p> <p>свързва правата с отговорностите, като се отнася с отговорност и толерантност при отстояването на правата си - сътрудничество и себеотстояване</p>	<p>познава изборното право в България;</p> <p>дефинира основните права на детето и дава примери за документи, институции и организации, които ги гарантират;</p> <p>оценява различието в контекста на правата на човека</p>	<p>познава равнището на публичното управление и познава правомощията на местни властови институции и процедурите за взаимодействие с гражданите с тях;</p> <p>познава правата на групи със специфични нужди - деца, хора с увреждания, малцинства;</p> <p>разбира правата на човека като рамка, която може да служи за борба с несправедливостта (напр. с корупцията, дискриминацията, неравноправието)</p>

				запознат е с принципите и целите на електронното управление и може да участва на практика прилагането му за обществени
Демократично гражданство	ориентира се в различието между "гражданин на Република България" и "жител на град..."	разбира своята идентичност като "гражданин на Република България" и "гражданин на Европейския съюз" през споделените граждански ценности и културни традиции	разбира съдържанието на понятието "държава"; осъзнава ролята на медиите и глобалната мрежа в обществения живот	осъзнава статуса на гражданина и ролята в публичния живот; разбира специфичното значение на гражданското общество и различните форми на гражданска активност; осъзнава отговорността на отделния индивид в гражданското общество
Идентичности и различия в обществото	определя националната си идентичност	разбира принципите за равнопоставеност на половете	познава и дава примери за етническа, религиозна и езикова принадлежност; разбира общественото значение на различните професии и техния принос за общото благополучие; осъзнава възможностите на образованието като фактор за личностното развитие; разбира необходимостта от преодоляване на негативните предразсъдъци, включително и при работа в екип	познава различните форми на расизъм и успешни практики за тяхното преодоляване; анализира ефективността на държавни политики за интеграция на групи с специални нужди; гледна точка на гарантиране на техните права и на концелни за качество на живот
Власт, политика и демократични ценности	разпознава местните органи за ред и сигурност и има представа за тяхната дейност, свързана със спазването на правата	разбира на базисно ниво необходимостта от държавни институции и дава примери за тяхната роля за развитието на	познава принципите за разделението на властите и за върховенството на закона и може да дава примери за тяхното	познава основните характеристики на модерните политически идеологии (ляво и дясно) и умее да прави анализ на политическите

	на децата	децата	следване и нарушаване (напр. авторитаризъм, корупция)	процес; разбира важността на активната позиция на гражданина и неговото взаимодействие с институциите за преодоляване на негативни обществени политически явления; създаване на възможности за устойчиво политическо и икономическо и социално развитие; осъзнава значението на демократичните ценности и на демократичните институции за формирането на гражданска нация и идентичност
Социална политика, справедливост и солидарност	<p>проявява конкретни актове на солидарност при решаване на групови задачи и игри;</p> <p>разбира необходимостта от правила при общуването с околните;</p> <p>може да обяснява своите постъпки, като ги свързва с правила и ценности</p>	<p>осмисля значението на солидарността и сътрудничеството за постигането на лично и общностно благополучие;</p> <p>изгражда чувство на увереност и умения за общуване</p>	<p>оценява значението на равенството, сигурността и толерантността в обществения живот на страната;</p> <p>разбира смисъла на социалната справедливост и значението и за осигуряването на равнопоставеност, справедливост във и между отделните общности</p>	<p>осъзнава справедливостта и солидарността като основания на обществения живот в контекста на европейските ценности и проявява готовност за солидарни действия, нуждаещи се;</p> <p>запознат е с принципите и формите на хуманитарна и социална работа, актуални социални политики на държавата и социални проекти на НПО</p>
Глобализация, плурализъм и толерантност			<p>изброява негативни последици от демографския взрив;</p> <p>разбира опазването на <u>околната среда</u> като стратегия за оцеляването</p>	<p>осъзнава необходимостта от предефиниране на ключови понятия за мир, война, справедливост, в</p>

			и развитието на човечеството; обяснява разпространението на световните болести и епидемии във връзка с икономическото развитие на отделните страни и региони	толерантност, раз пред лицето на съвременни глоб проблеми, като тероризма, бежа кризи, екологичн проблеми и климатичните пр анализира явлен обществения жи страната, Европа от гледна точка н понятията за плюрализъм и толерантност
--	--	--	--	--

Приложение № 2 към чл. 14, ал. 2, т. 2

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО ЗДРАВНО

ОБРАЗОВАНИЕ

	ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ	НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНА СТЕПЕН
Област на компетентност	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучение то детето</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>
Психично здраве и личностно развитие	осъзнава собствената си ценност и уникалност и тази на другите хора; умее да открива и описва разлики и прилики с	умее да определя, формулира и заявява собствените желания; разбира, че човек може да постъпи по различен	описва и обяснява физическите и личностните промени, които настъпват в процеса на порастването, и промените в очакванията на околните, свързани с тях; описва и обяснява характерните особености на физическото и психическото	обяснява и анализира етапите на жизненото развитие на човека; демонстрира умения за справяне с

	другите хора	<p>начин в една и съща ситуация;</p> <p>разпознава основни свои чувства и има елементарни умения за изразяването им и справяне с негативни емоции</p>	<p>развитие и емоционалните промени в пубертета и юношеството;</p> <p>развива и поддържа положителен образ за себе си;</p> <p>умее да диференцира, използва и развива своите силни страни;</p> <p>разбира и приема личностните различия;</p> <p>описва и анализира връзката между чувствата и поведението;</p> <p>изброява и използва основните стъпки в процеса на вземане на решения;</p> <p>описва и обяснява различните видове професии, с които се среща в ежедневието си;</p> <p>демонстрира умения за:</p> <ul style="list-style-type: none"> • позитивно мислене; • справяне със стрес и негативни емоции; • самонаблюдение и самоанализ; • вземане на решения; • поставяне и реализиране на краткосрочни и дългосрочни цели; • адекватно и пълноценно използване на собствения потенциал; • правене на избори; • търсене и оценяване на информацията, свързана с различните професии и мястото им в социалния контекст; 	<p>промените, свързани с юношеството като етап на жизненото развитие;</p> <p>показва умения за отстояване на личния избор при зачитане на правата на другите хора;</p> <p>демонстрира умения за критично осмисляне на влиянието на средата - семейството, връстниците, групата, значими хора и образи, средствата за масова информация, култура, традиции, социални норми, ценности, митове, вярвания върху личността (начина, по който човек възприема себе си и другите, неговите избори и поведение);</p> <p>умее да изяснява и отстоява собствените ценности и избори;</p> <p>анализира собствения стил на вземане на</p>
--	--------------	---	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> • съотнасяне на информацията, свързана с различните професии, със собствените желания, склонности, възможности, нагласи; • оценяване влиянието на средата върху професионалния избор; <p>умее да отстоява собствените си потребности и желания при отчитане и толерантност към потребностите и желанията на другите;</p> <p>умее да предвижда последствията от своето поведение за себе си и за другите</p>	<p>решения и последствията от него;</p> <p>идентифицира и решава проблеми;</p> <p>умее да си поставя дългосрочни житейски цели;</p> <p>идентифицира собствените си чувства и анализира връзката им с поведението;</p> <p>изразява собствените чувства по конструктивен начин</p>
Физическо развитие и дееспособност	<p>назовава основни части на човешкото тяло;</p> <p>показва положително отношение към развиване на двигателни качества, сила и издръжливост</p>	<p>описва различните части на човешкото тяло и назовава различните системи на тялото;</p> <p>назовава и обяснява промените, които настъпват в човешкото тяло в процеса на порастването;</p> <p>обяснява влиянието на собственото поведение върху физическото състояние и развитие;</p> <p>обяснява как физическите</p>	<p>обяснява и категоризира различните елементи на човешкото тяло - клетки, тъкани, органи, системи - тяхната структура, функции и взаимовръзка;</p> <p>обяснява функционирането на и демонстрира умения и навици за предпазване от болести на различните системи на тялото:</p> <ul style="list-style-type: none"> • опорно-двигателен апарат; • дихателна система; • нервна система; • сърдечно-съдова система; • полова система; • отделителна система; • храносмилателна 	<p>анализира влиянието на личното поведение и навици върху различните системи и здравето;</p> <p>демонстрира здравословни избори във връзка с промените, които настъпват в процеса на растежа и развитието;</p> <p>поддържа оптимално равнище на физическа дееспособност</p>

		<p>упражнения укрепват костите, мускулите и органите и поддържат тонуса на тялото;</p> <p>обяснява как енергията, която човек използва, се получава от храната, ако поетата енергия е повече от използваната, тялото натрупва излишното във вид на мазнини;</p> <p>дава примери как личното поведение в ежедневието влияе върху физическото развитие и благополучие;</p> <p>демонстрира и практикува основни упражнения, дейности и игри за развитие на опорно-двигателния апарат и преодоляване на обездвижването</p>	<p>система;</p> <p>описва и обяснява промените в човешкото тяло, свързани с пубертета;</p> <p>описва и обяснява:</p> <ul style="list-style-type: none"> • развитието на опорно-двигателния апарат; • ролята и влиянието на физическите упражнения, различните спортове и туризма върху физическото развитие и състояние на човека; <p>демонстрира умения за:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дневно, седмично, месечно, сезонно и годишно планиране на физическите дейности и упражнения; • оптимално физическо натоварване; • комплексно развиване на двигателни качества 	
Превенция на употребата на психоактивни вещества	познава и назовава предмети и вещества, забранени за деца	описва различните видове психоактивни вещества (алкохол, цигари, лекарства, наркотици) и	описва и обяснява: <ul style="list-style-type: none"> • свойствата и въздействията на различните психоактивни вещества - цигари, алкохол, лекарства и наркотици, и тяхното съчетаване, върху различните възрасти в 	описва влиянието на психоактивните вещества върху репродуктивното здраве и бременността (плода);

		<p>тяхното влияние върху здравето;</p> <p>обяснява влиянието на пасивното пушене</p>	<p>краткосрочен и дългосрочен план;</p> <ul style="list-style-type: none"> • спецификата на създаване на зависимост при различните психоактивни вещества; • нормативната/законовата база във връзка с употребата и разпространението на психоактивните вещества; <p>демонстрира умения за отказ и справяне със ситуации на предлагане на психоактивни вещества - умения за настойчивост (асертивност), за казване на "НЕ", за устояване на натиск;</p> <p>анализира последствията от употребата на психоактивни вещества в личен, семеен и социален план;</p> <p>осъзнава, че употребата или неупотребата на психоактивни вещества е въпрос на личен избор и отговорност;</p> <p>анализира причините, факторите и личните мотиви за избора по отношение на употребата или неупотребата на психоактивни вещества;</p> <p>избягва употребата на психоактивни вещества</p>	<p>показва умения за анализ и критично осмисляне на влиянието на социалните модели, социалната среда, култура, традиции, медии, семейство, връстници, приятелски групи, за употребата или неупотребата на психоактивни вещества;</p> <p>показва умения за намиране и осъществяване на алтернативни на употребата на психоактивни вещества начини и дейности за: приобщаване към групи, справяне със стрес и тревожност, за позитивни преживявания</p>
Безопасност и първа помощ	назовава нещата (предмети, дейности, поведения), които са опасни в обкръжаващата среда;	изброява и следва елементарни правила за безопасност преди, по време на и след	<p>умее да различава рисковото от нерисковото поведение по отношение на нови дейности и отговорности, свързани с развитието и порастването;</p> <p>умее да предвижда</p>	<p>анализира факторите, които водят до злополуки и насилие;</p> <p>показва умения за</p>

	<p>умее да търси и намира помощ, когато има нужда от нея</p>	<p>злополука;</p> <p>различава рисково от нерисково поведение и не предприема поведения, водещи до опасност за него и за другите;</p> <p>обяснява и демонстрира умения за оказване на първа помощ при порязвания, одрасквания, ожулвания, изгаряния, ужилвания, навяхване, изкълчване</p>	<p>последствията от своето и чуждото поведение по отношение на безопасността;</p> <p>демонстрира умения за отстояване на безопасно поведение и устояване на натиск;</p> <p>показва знания и умения за оказване на първа помощ при шок, силно кръвотечение, задавяне, отравяне, изгаряне, счупване на крайник;</p> <p>демонстрира отговорно отношение към собствената безопасност и безопасността на другите</p>	<p>идентифициране на ситуации на насилие и злополуки и избор на стратегии за избягването им;</p> <p>обяснява връзката на алкохола и другите наркотици със злополуките и насилието;</p> <p>демонстрира умения за решаване на конфликти;</p> <p>демонстрира умения за оказване на първа помощ при удавяне, транспортиране на пострадад, при ухапване от животни;</p> <p>умее да предлага и оказва помощ при злополуки и в ситуации на насилие</p>
<p>Сексуално здраве и сексуално преносими инфекции</p>	<p>има положително отношение към собственото си тяло;</p> <p>има представа за своя пол;</p> <p>има елементарни представи за разликата между</p>	<p>описва човешкото тяло и анатомичните особености на половите системи на мъжа и жената;</p> <p>обяснява зачеването и раждането на деца;</p>	<p>описва анатомията и физиологията на мъжката и женската полова система и процесите на репродукция;</p> <p>описва промените, които настъпват в тялото в периода на юношеството, и необходимите лични хигиенни навици във връзка с тях;</p> <p>посочва методи на</p>	<p>описва предимствата и ограниченията на различните методи на контрацепция и начините на тяхното използване за предпазване от нежелана бременност,</p>

	половете	<p>умее да се грижи за хигиената и здравословното състояние на своята полова система;</p> <p>различава, отказва и избягва поведения, свързани със сексуално насилие или злоупотреба</p>	<p>контрацепция и причини за тяхното използване;</p> <p>познава и описва болестите, предавани по полов път, и ХИВ/СПИН;</p> <p>приема своята сексуалност като естествена част от живота;</p> <p>демонстрира междуличностни и социални умения за влизане и поддържане на партньорски взаимоотношения;</p> <p>отнася се отговорно към своето сексуално здраве и се консултира със специалисти;</p> <p>умее да анализира влиянието на средата, културата, семейството по отношение на очакванията към ролите на мъжа и жената;</p> <p>описва факторите, свързани със създаването и поддържането на дом, с планирането и поддържането на семейство;</p> <p>описва промените на взаимоотношенията и ролите в семейството, свързани с порастването на децата;</p> <p>осъзнава значението на личния избор и поведение в междуличностните отношения, така че те да не водят до риск за здравето и личната безопасност</p>	<p>болести, предавани по полов път, ХИВ/СПИН;</p> <p>изброява местата, където може да получи специализирана помощ и консултиране, и разбира необходимостта от тях;</p> <p>осъзнава, че родителството е въпрос на избор, и отговорността, свързана с него;</p> <p>демонстрира основни знания и умения за бъдещо родителство;</p> <p>умее да изразява своята сексуалност, съобразявайки се с желанията, суверенитета и правата на другите;</p> <p>умее да договаря безопасни сексуални отношения;</p> <p>показва умения за предпазване от нежелана бременност, болести, предавани по полов път, ХИВ/СПИН;</p>
--	----------	---	---	---

				<p>има нагласа за отговорно сексуално поведение спрямо себе си и другите;</p> <p>показва толерантно отношение към хора с различно сексуално поведение и начин на живот</p>
Лична хигиена	<p>демонстрира основни хигиенни навици;</p> <p>проявява елементарни умения за спазване на здравословен дневен режим;</p> <p>разбира значението на хигиенните навици за здравето;</p> <p>познава и описва хигиенни навици за поддържане на здравето на зъбите и устната кухина</p>	<p>умее да поддържа обща хигиена на тялото, облеклото, работното място и дома;</p> <p>описва строежа и заболяванията на зъбите, венците и устната кухина;</p> <p>посочва влиянието на различните храни и начина на хранене върху тях;</p> <p>умее да поддържа здравето на зъбите, венците и устната кухина;</p> <p>доказва необходимостта от съчетаване на физическо и умствено натоварване, сън и почивка;</p> <p>демонстрира елементарни</p>	<p>показва умения за оптимално съчетаване на умствено, физическо натоварване, почивка и сън;</p> <p>демонстрира умения за използване на стратегии за ефективно учене;</p> <p>описва въздействието на шума върху нервната система;</p> <p>обяснява значението на физическата активност за физическото и психическото благополучие, тонус и самочувствие;</p> <p>демонстрира позитивно отношение и участва в активни форми на отдих</p>	

		<p>умения за ефективно учене;</p> <p>посочва и показва умения за хигиена на очите при писане, четене, гледане на телевизия;</p> <p>демонстрира навици за правилно стоене на чина, носене на ученическа чанта;</p> <p>описва функционирането на слуховия анализатор и изброява изискванията за хигиената на ушите</p>		
Хранене	<p>обяснява значението на храната като източник на енергия за ежедневно функциониране, порастването и развитието;</p> <p>има представа за полезни и вредни храни;</p> <p>спазва здравословен режим на хранене</p>	<p>класифицира храните в различните хранителни групи;</p> <p>класифицира храните според техните основни хранителни съставки;</p> <p>обяснява значението на различните видове храни и техните съставки за здравето;</p> <p>съставя елементарно балансирано дневно меню;</p> <p>различава годните от</p>	<p>обяснява функционирането на храносмилателната система;</p> <p>описва значението на различните храни и начина на хранене за здравето;</p> <p>назовава функциите и източниците на витамини и минерали;</p> <p>разграничава различните начини на хранене - вегетарианство, разделно хранене и т.н.;</p> <p>разбира и обяснява взаимовръзката на храненето с другите ежедневи дейности и значението му за здравето;</p> <p>разбира и обяснява необходимостта от различно меню и диета за</p>	<p>диференцира индивидуални, семейни и културално обусловени различия по отношение начина на хранене;</p> <p>умее да анализира влиянието на средата - семейство, приятели, национални традиции, върху личния избор на начин на хранене;</p> <p>умее да анализира и оценява</p>

		<p>негодните храни;</p> <p>посочва и следва елементарни правила за здравословно хранене (по отношение на приемане и усвояване на храната, значението на сутрешната закуска и т.н.);</p> <p>осъзнава и цени значението на здравословното хранене за своето развитие</p>	<p>различните хора;</p> <p>разбира и обяснява необходимостта от разнообразна храна;</p> <p>разбира и обяснява причините, поради които храната се разваля, и правилата за съхранение на различните видове храни;</p> <p>разбира и обяснява влиянието на начина на подготовка на храната върху нейните качества и връзката със здравето;</p> <p>разбира и обяснява основните принципи на здравословното хранене (правила на хранене) - приемане и усвояване на храната, режим на хранене: честота и продължителност на отделните хранения - количествено и качествено разпределение на храната в тях, време, в което се приема храната, и последователност на предлаганите ястия, поза и начин на приемане и сдъвкване на храната, взаимовръзка на храненето с другите ежедневни дейности, място на храненето в дневния и седмичния цикъл;</p> <p>умее да интерпретира информацията, която се съдържа в етикетите на храните;</p> <p>усвоява и практикува основни умения за приготвяне на храна;</p> <p>разбира и цени значението на храненето за здравето и</p>	<p>следствията от използването и съчетаването на различните видове храни;</p> <p>умее да съставя лично седмично меню, съобразено с потребностите на възрастта и растежа в периода на юношеството;</p> <p>умее да анализира връзката между калориите, активността и теглото и да подбира своето дневно и седмично меню съобразно своите потребности и факторите на средата - наличност на храни, социални и културални особености;</p> <p>описва опасностите от предприемане на действия за рязко намаляване на теглото</p>
--	--	--	--	--

			<p>развитието в пубертета;</p> <p>прави и отстоява здравословни избори на храна;</p> <p>избягва нездравословни навици и традиции;</p>	
--	--	--	---	--

Приложение № 3 към чл. 14, ал. 2, т. 3

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО ЕКОЛОГИЧНО ОБРАЗОВАНИЕ

	ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ	НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНА СТЕПЕН
Област на компетентност	<p>Знания, умения и отношения</p> <p><i>В резултат на обучението детето</i></p>	<p>Знания, умения и отношения</p> <p><i>В резултат на обучението ученикът</i></p>	<p>Знания, умения и отношения</p> <p><i>В резултат на обучението ученикът</i></p>	<p>Знания, умения и отношения</p> <p><i>В резултат на обучението ученикът</i></p>
Вода, почва, въздух	<p>описва значението на водата, почвата и въздуха за живота на хората, животните и растенията</p>	<p>описва основните компоненти в състава на атмосферния въздух и етапите в кръговрата на водата, като коментира значението и важността на всеки компонент (атмосфера, вода, почва) според техните основни функции в природата и</p>	<p>изброява основни източници на замърсяване на водата, почвата и въздуха;</p> <p>описва основни заплахи за компонентите на <u>околната среда</u> - напр. ерозия на почвата (вследствие на изсичане на горите), промишлено и битово замърсяване на речните и морските води и на въздуха и др.;</p> <p>разграничава различните видове замърсители на въздуха и водата и влиянието им върху</p>	<p>интерпретира информация за замърсяването на въздуха в големи градове и населени места;</p> <p>коментира замърсяването на въздуха от транспорта, индустрията и бита;</p> <p>определя понятието "Горещи точки на замърсяване";</p> <p>познава основните замърсители на</p>

		<p>значението им за живите организми и за човека;</p> <p>аргументира нуждата от опазването на чистотата на въздуха, водите и почвата и приноса на всеки отделен човек;</p> <p>изброява примери за подходи за пестене на вода в семейството и в общността и ги прилага;</p> <p>коментира взаимната обвързаност на компонентите въздух, вода, почва, растения и животни;</p>	<p>човешкото здраве;</p> <p>формулира практически мерки за подобряване на качеството на въздуха, водата и почвата и разработва проекти за опазване на чистотата им;</p> <p>свързва нивата и източниците на шум с ефекта им върху човешкото здраве;</p> <p>илюстрира с примери съвременни подходи за намаляване на шума в градска среда;</p> <p>коментира възможни промени във всекидневното поведение и навици, които могат да доведат до намаляване на замърсяването на въздуха, водите и почвите</p>	<p>въздуха - фини прахови частици, серни и азотни оксиди, тропосферен озон и др., както и специфични замърсители - сероводород, амоняк, летливи органични съединения, фреони и др.;</p> <p>описва и класифицира видове замърсяване на почвите и оценява влиянието му върху околната среда и човешкото здраве;</p> <p>разработва идеи и проекти за опазване на чистотата на водите и водните басейни;</p> <p>използва методи да пести водата в дома си и да опазва нейната чистота;</p> <p>анализира настъпилите промени в населеното място, в което живее, и дава оценка на положителните и отрицателните им страни</p>
Енергия и климат	<p>има представа за естествените източници на енергия;</p> <p>описва познати</p>	<p>изброява различни източници и начини за производство на</p>	<p>класифицира енергийните източници и производства (въглища, нефт и природен газ; вода, вятър и слънце) съобразно въздействието</p>	<p>използва източници на общественодостъпна информация за възможните</p>

	<p>климатични промени</p>	<p>енергия и обяснява как те влияят върху състоянието на атмосферата и околната среда;</p> <p>оценява значението на пестенето на енергия за опазване на природните ресурси и формулира правила за поведение в семейството, в класа, в училището;</p> <p>коментира дейности от човешкото поведение, които представляват заплаха за озоновия слой, и обяснява начините за предотвратяване на разрушаването му;</p> <p>описва действието на ултравиолетовите лъчи върху човешкото тяло и начините за предпазване</p>	<p>им върху околната среда и осмисля понятието "зелена енергия";</p> <p>проверява хипотези какво правят или могат да направят институциите, общностите и производителите замърсители за промяна в начина на производство и коментира стратегии за справяне с проблема в различни държави;</p> <p>обяснява взаимовръзката между промените в климата и природните бедствия (екстремни бури, наводнения, суша, опустиняване);</p> <p>аргументира значението на възможните дейности за запазване целостта на озоновия слой и на енергийния баланс в природата, като демонстрира степени на лична отговорност</p>	<p>въздействия върху атмосферата и околната среда от производството на енергия от различни източници при работа по различни проекти;</p> <p>проверява хипотези и аргументира възможни решения и обосноваване на позиции за балансирано и щадящо природата потребление на енергийни ресурси;</p> <p>работи в екип за обсъждане на идеи и участва в дейности, свързани с промяна в потребителското поведение, с цел намаляване на емисиите на парникови газове в атмосферата;</p> <p>описва механизми за намаляване на емисиите на парникови газове (Европейска схема за търговия с емисии на парникови газове, Схема за доброволно намаление на емисии);</p> <p>анализира последствията от климатичните промени върху екосистемите и техния капацитет да</p>
--	---------------------------	---	--	---

				<p>осигуряват устойчив приток на храна, енергия и вода;</p> <p>интерпретира необходимостта от адаптиране към изменението на климата и смекчаване на последиците от климатичните промени;</p> <p>разработва идеи и проекти за адаптация към изменението на климата</p>
Биологично разнообразие	<p>има представа за многообразието от растителни и животински видове;</p> <p>назовава основни жизнени фактори за човека, животните и растенията</p>	<p>коментира някои от основните начини за опазване на природата - различни видове резервати у нас и по света, разумно ползване на ресурсите, поддържане на чистотата в заобикалящата ни среда (вкл. в природни и урбанизирани територии);</p> <p>изразява своите чувства от срещата с природата, като използва различни художествени средства</p>	<p>изброява популярни видове, важни за общността видове, инвазивни, застрашени и изчезнали видове растения, гъби и животни, както и условията за тяхното съществуване;</p> <p>класифицира и коментира причините и заплахите, водещи до намаляване на биологичното разнообразие и изчезване на определени видове;</p> <p>участва в дискусии върху различни заплахи, напр. браконьерство, незаконна търговия със защитени видове, индустриално селско стопанство и др. и защитава аргументирано свои позиции;</p> <p>анализира значението на селското стопанство, туризма, лова, местните занаяти, традиции, обичаи, местни стопански практики, гъбарство, билкарство,</p>	<p>разграничава различни устойчиви практики за възобновяване на природните ресурси и формулира ползите за обществото, в това число финансови и социални;</p> <p>сравнява биологичното разнообразие в естествена екосистема и агро-екосистема;</p> <p>посочва основните заплахи при превръщането на определени територии в агро-екосистеми;</p> <p>познава термина монокултура;</p> <p>разграничава понятията трансгранична</p>

			<p>добив на глина (хума), минерални води и връзката им с биологичното разнообразие;</p> <p>оценява значението на защитените територии и назовава категориите защитени територии - резерват, национален парк, природен парк, поддържан резерват, защитена местност и природна забележителност;</p> <p>разработва идеи и проекти за опазване, възстановяване и устойчиво използване на биологичните ресурси, като подготвя предложения за действия за опазване на екосистемите;</p> <p>оценява ролята на всеки отделен човек за опазване и възстановяване на биологичното разнообразие и участва в дейности за съхраняването му</p>	<p>защитена територия, Национална екологична мрежа Натура 2000, Европейска мрежа Натура 2000, Парк на мира;</p> <p>коментира ролята на националните и наднационалните защитени територии за опазване на биологичното разнообразие;</p> <p>систематизира и проверява причините и заплахите, водещи до намаляване на биологичното разнообразие и изчезване на определени видове;</p> <p>прилага практически методи за оценка на състоянието на биологичното разнообразие</p>
Потребление и отпадъци	<p>умее да поддържа чистотата в близката среда и разбира нейното значение</p>	<p>обяснява какво са отпадъци и как те са свързани с начина на живот на хората;</p> <p>описва и групира различните видове битови отпадъци според състава им - органични, пластмаса, хартия/картон,</p>	<p>изброява и групира основните видове замърсявания на различните компоненти на околната среда;</p> <p>описва определени последици за природата и за човека и обяснява причините за тяхното възникване;</p> <p>коментира дейностите от човешкото всекидневие като източници на</p>	<p>формулира кръговрата на материалите и обяснява различни начини за обработване и рециклиране;</p> <p>изброява различни прости и многокомпонентни материали, използвани във всекидневието;</p> <p>коментира</p>

		<p>стъкло, метал, дърво, други (текстил, кожа, гуми);</p> <p>анализира влиянието на замърсяването на околната среда върху здравето на човека;</p> <p>изброява различни места, които хората замърсяват, обяснява как става това и формулира предложения за промяна;</p> <p>дава примери за опасни химични вещества и смеси, използвани в ежедневието, и посочва правилните начини за безопасна употреба, съхранение и изхвърляне;</p> <p>формулира правила за отговорно поведение, свързано с отпадъците, в паралелката, училището, семейството, на улицата, в градинките, в планината, на морето и др.</p>	<p>замърсяване;</p> <p>изброява и групира различните видове отпадъци според произхода им - битови, производствени, строителн и, селскостопански, опасни;</p> <p>класифицира видовете замърсявания на основата на наблюдения и експерименти;</p> <p>коментира нуждата от повторно използване на материалите и разработва идеи и проекти за рециклиране;</p> <p>разграничава основните групи отпадъци по продължителност на разграждането им;</p> <p>изброява и групира продукти, съдържащи опасни вещества, и видовете химикали, използвани във всекидневието;</p> <p>формулира опасностите, свързани с тях;</p> <p>описва основните правила за съхранение и работа с опасни химични вещества и смеси във всекидневието;</p> <p>прилага основни правила за действие при инциденти с опасни химични вещества и смеси</p>	<p>понятията "кръгова икономика", "зелена икономика", "синя икономика";</p> <p>анализира примери за успешни инициативи от света и от мястото, в което живее, за справяне с отпадъците, които носят финансови и социални ползи за обществото;</p> <p>посочва основните принципи за третиране на различни видове отпадъци, като депониране, рециклиране, компостиране, изгаряне;</p> <p>коментира ползи и заплахи от различните видове третиране;</p> <p>аргументира разделното събиране на отпадъци като подход за управление на отпадъците;</p> <p>коментира основните принципи на управление на отпадъците, като принцип на предотвратяването, принцип "Замърсителят плаща", принцип на предвидливостта,</p>
--	--	--	--	---

				принцип на близостта
Общество и околна среда	<p>познава правила за опазване на околната среда;</p> <p>описва въздействието на някои човешки дейности върху природата</p>	<p>изброява организации, занимаващи се с опазване на природата;</p> <p>илюстрира различни места, които хората замърсяват, обяснява как става това и формулира предложения за промяна;</p> <p>планира и участва в съвместни дейности за опазване на природата</p>	<p>участва в обществени кампании, свързани с екологични проблеми, и оценява ролята и значението им за общността;</p> <p>познава различни източници на информация, свързана с опазването на околната среда;</p> <p>разграничава ролята на институциите и на неправителствените организации, занимаващи се с опазване на околната среда;</p> <p>коментира варианти за принос на отделния човек и начина му на живот за опазване на природата</p>	<p>обяснява механизмите, с които разполагат институциите и гражданското общество, за прилагане на споделена отговорност за опазване на околната среда;</p> <p>участва в обществени кампании на екологична тема и в дейности на организации, занимаващи се с опазване на околната среда;</p> <p>демонстрира солидарност и сътрудничество с различни обществени субекти за постигане на общи екологични цели</p>

Приложение № 4 към чл. 14, ал. 2, т. 4

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО ИНТЕРКУЛТУРНО ОБРАЗОВАНИЕ

	ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ	НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА СТЕПЕН	ПЪРВИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНА СТЕПЕН
Област на компетентност	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението детето</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>	Знания, умения и отношения <i>В резултат на обучението ученикът</i>
Културни идентичности	усвоява знания за празници и обичаи, традиционни за различни културни общности у нас	познава различни измерения на културата - родова история, бит, обичаи, традиции, фолклор, ролеви модели, ценности; усвоява начални знания, свързани с колективната памет, от областта на литературата, изобразителното изкуство, музиката и др.; разпознава културно- специфични характеристики на етнически общности у нас	познава механизмите на функциониране на колективната памет в областите на историята, географията, литературата, изобразителното изкуство, музиката и др.; познава разликите между национална и етническа идентичност; разграничава спецификите на различните измерения на културната идентичност: етническо, религиозно, езиково, национално, регионално и др.	познава механизми за конструиране на национална, етническа и религиозна идентичност; оценява ефектите от влиянието на културни и социални фактори върху междуетническите и междурелигиозните отношения
Културна осъзнатост	разпознава културни различия в игрова, познавателна и приложно- продуктивна	формира у себе си емпатични нагласи за разбиране на чуждото поведение; осъзнава	познава действието на социални, културни и социално- психологически фактори,	изследва културно обусловени различия в живота на етнически и религиозни общности у нас -

	<p>дейност;</p> <p>сравнява норми на поведение в културно различен битов и празничен контекст;</p> <p>преживява чрез игрова дейност значимостта на традиции, обреди и обичаи, характерни за неговата/нейната културна общност</p>	<p>ценността на взаимното обогатяване на културите, произтичащо от позитивни интеркултурни взаимодействия;</p> <p>отстоява значимостта на културата на неговата общност</p>	<p>обуславящи формирането на стереотипи и предразсъдъци;</p> <p>развива у себе си саморефлексивни нагласи по отношение на собствената културна идентичност</p>	<p>степен на контекстуалност, степен на индивидуализъм, отношение към властта, степен на избягване на несигурността и др.;</p> <p>умее да преценява критично публикации в медиите и изяви в социалните медии, които се отнасят до междуетническите и междурелигиозните отношения</p>
<p>Културни различия, толерантност и конструктивни взаимодействия</p>	<p>отнася се толерантно към прояви на културни различия;</p> <p>развива базови умения за общуване в процеса на игрова дейност в мултикултурна среда;</p> <p>уважава и цени национални символи и ритуали</p>	<p>умее да идентифицира прояви на нетолерантност в отношенията между представители на различни културни общности;</p> <p>развива умения за взаимодействие с представители на други културни общности във формална (учебна) и неформална (свободно време - изкуство, занаяти, спорт, туризъм и др.) среда;</p> <p>развива умения за сътрудничество в мултикултурни екипи</p>	<p>познава значими исторически примери за проява на толерантност между представители на различни културни общности;</p> <p>умее да прави разлика между прояви на културни особености, които заслужават толерантност, от такива, които не заслужават;</p> <p>формира и прилага умения за преодоляване на стереотипи и предразсъдъци в процеса на интеркултурните взаимодействия;</p> <p>развива и прилага умения за разрешаване на</p>	<p>познава културно-историческите основания на религиозната и междуетническата толерантност;</p> <p>разбира съхраняването на културно-историческото наследство като споделена отговорност на различните културни общности;</p> <p>разграничава видове публични политики, отнасящи се до интеркултурните отношения, като асимилация, авто/сегрегация, интеграция;</p> <p>участва в дискусии относно значими събития и</p>

			<p>конфликти в мултикултурна среда;</p> <p>включва се с готовност в училищни и извънучилищни прояви, свързани с интеркултурните отношения (съвместно отбелязване на културно специфични празници, фолклорни фестивали и др.)</p>	<p>проблеми, свързани с интеркултурните взаимодействия;</p> <p>може да се включва в разработването и реализирането на проекти, които имат за предмет интеркултурни отношения</p>
<p>Интеркултурно образование и права на човека</p>	<p>притежава базови представи за правата на детето</p>	<p>запознат е с международни и национални нормативни документи, отнасящи се до човешките права;</p> <p>развива чувствителност към прояви на дискриминация</p>	<p>разграничава индивидуални и групово-специфични човешки права;</p> <p>умее да идентифицира случаи на нарушаване на човешки права</p>	<p>познава различни схващания за човешки права в зависимост от съответния цивилизационен контекст;</p> <p>осъзнава легитимността на законовата уредба за защита на човешките права у нас;</p> <p>познава институционални механизми за реагиране при нарушаване на човешки права;</p> <p>проявява готовност за защита на собствените и чуждите човешки права</p>

(Изм. и доп. - ДВ, бр. 80 от 2018 г., в сила от 28.09.2018 г., изм. и доп. - ДВ, бр. 75 от 2023 г., в сила от 01.09.2023 г.)

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ПРИ ОРГАНИЗИРАНЕ НА ЧАСА НА КЛАСА

	Клас											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Патриотично възпитание и изграждане на националното самочувствие	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Толерантност и интеркултурен диалог	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1
Финансова и правна грамотност, вкл. и "Моето първо работно място"								2	2	2	2	12
Военно обучение и защита на родината										5	5	
Безопасност и движение по пътищата	9	6	6	6	5	5	5	4	4	4	1	1
Защита на населението при бедствия и аварии и катастрофи; оказване на първа помощ	4	4	4	4	5	5	5	5	5	5	3	3
Превенция на насилието, справяне с гнева и с агресията; мирно решаване на конфликти	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Превенция на тероризма и поведение при терористична заплаха; киберзащита	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Кариерно ориентиране				1			1			1		
Превенция и противодействие на корупцията					1	1	1	2	2	2	2	2
Електронно управление и медийна грамотност				1	1	1	1		1	1	4	
ОБЩО	20	17	17	19	22	22	23	22	23	29	26	27

• В таблицата е посочен минималният брой часове за занимания и дейности по посочените

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ПРИ ОРГАНИЗИРАНЕ НА ЧАСА НА КЛАСА

тематични области. В зависимост от спецификата на класа, възрастта на учениците и конкретния контекст е възможно и комбиниране на теми и дейности от различни тематични области.

• В остатъка от часове, предвидени за часа на класа, се осъществяват занимания и дейности, свързани с гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, за развитие на класа като общност, за ученическото самоуправление и др.

Съгласно одобрено от министъра на образованието и науката учебно съдържание по тематична област "Безопасност на движението по пътищата" в детските градини се провеждат педагогически ситуации по образователни направления "Околен свят" и "Конструиране и технологии" с минимален годишен брой съответно за:

- първа възрастова група - 5;
- втора възрастова група - 5;
- трета възрастова група - 6;
- четвърта възрастова група - 7.

Приложение № 6 към чл. 17, ал. 2

РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА СЪЗДАВАНЕ И ФУНКЦИОНИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ СЪВЕТИ

Нива на участие	Паралелка	Клас	Училище	Национално ниво
Наименование	Ученически съвет на паралелката	Ученически съвет на класа*	Ученически съвет на училището**	Съветът на децата (консултативен орган към председателя на ДАЗД)
Право на участие	Всички ученици на възраст до 18 г., които притежават: 1. лидерски качества и креативност; 2. организаторски умения, както и умения да мотивират и обединяват връстниците си за определени каузи; 3. умения да изразяват и защитават общото мнение, дори и то да е в противоречие с личното им мнение; 4. готовност за поемане на отговорност			
Начин на	Избират се по	Включва	Включва по един	Председатели на

избор	време на часа на класа чрез открито или тайно гласуване	председателите на ученическите съвети на всяка паралелка	представител на ученическите съвети на паралелките от съответния клас, избран от тях	ученически съвети на училища от всяка административна област могат да представляват своята област
Председател	Избира се от членовете на съвета по ред, определен в съответния правилник			
Численост	Минимум трима ученици	Не по-малко от трима ученици и не повече от броя на паралелките в класа, допълнен до нечетно число	Брой, равен на броя на класовете в училището, допълнен до нечетно число	Максимум 28 ученици, допълнен до нечетно число
Мандат	Една учебна година без ограничение в броя на мандатите			
Честота на заседанията	При необходимост се свиква от председателя на съвета	При необходимост се свиква от председателя на съвета	Най-малко веднъж в месеца се свиква от председателя на съвета	Най-малко два пъти годишно се свиква от председателя на съвета на децата или от председателя на ДАЗД
Функции	<ul style="list-style-type: none"> Участва при изработване на годишния план за часа на класа за отделната паралелка и координира разработването на планове за часа на класа между паралелките в класа в интерес на развитието на всеки ученик и на паралелките като общност; Организира провеждането на дейностите на паралелките; Координира дейностите с другите паралелки и класове в общоучилищните изяви; Организира и координира работата по проекти на паралелките, на класовете и на училището като общност; Участва при защитата на правата и интересите на учениците от паралелката/класа пред класните ръководители, училищното ръководство, педагогическия съвет и родителите 		<ul style="list-style-type: none"> Утвърждава формите и правилата на ученическо самоуправление в училището; Прави предложения пред директора и педагогическия съвет относно начините на упражняване на правата на учениците; Мотивира учениците да участват активно в процеса на вземане на решения, касаещи училищния живот и ученическата общност; 	<ul style="list-style-type: none"> Участва в заседанията на Националния съвет за закрила на детето чрез свой представител; Участва при обсъждането на нормативни актове, свързани с децата; Дава мнение при създаването и реализирането на стратегии, политики и програми за закрилата и развитието на децата; Участва при реализирането на национални кампании и инициативи за популяризиране на правата на децата

	***		<ul style="list-style-type: none"> • Участва в изработването на правилника на училището; • Посредници в разрешаването на възникнали проблеми, свързани с организацията и протичането на учебния процес или на извънкласните дейности; • Подпомага провеждането на дейностите на паралелките, класовете и общоучилищните изяви; • Работи по проекти съвместно с другите ученици, учителите, училищното ръководство и родителите <p>***</p>	
Подпомага се от...	Класния ръководител на паралелката, който съобразява годишния план за часа на класа с желанията на учениците и осигурява част от времето в часа на класа за функционирането на ученическото самоуправление	Класните ръководители в съответния клас, които координират плановете за часа на класа с желанията на учениците и осигуряват възможности за функционирането на ученическото самоуправление	Директора на училището, който: определя представител от педагогическия състав (педагогически съветник или психолог) и представител на училищното настоятелство, които да координират и подпомагат	Председателя на ДАЗД, който: 1. включва представителите на Съвета на децата при: създаването и реализирането на стратегии, политики и програми за закрилата и развитието на децата; обсъждането на предложения до държавните институции и местните власти за

			<p>работата на ученическия съвет на училището;</p> <p>осигурява пространство за диалог и подпомага органите на ученическото самоуправление и представителство при включването им в политиките на училището;</p> <p>създава условия за включване на представителите на ученическия съвет на училището при разглеждане от педагогическия съвет на въпроси, свързани с поведението на учениците</p>	<p>развитие на образованието, детското здравеопазване, културните интереси и свободното време на децата и по всички други въпроси от интерес за децата;</p> <p>осъществяването на идеи и проекти, насочени към повишаване благосъстоянието на децата;</p> <p>2. определя екип от експерти, които подпомагат организирането на заседанията на Съвета на децата и осъществяват връзката между децата и институциите;</p> <p>3. запознава периодично Националния съвет за закрила на детето с изразените от Съвета на децата мнения и позиции, имащи отношение към политиките за децата и тяхното реализиране, и предприема действия да информира отговорните институции и местните власти за изразените от Съвета на децата становища и позиции;</p> <p>4. осигурява взаимовръзка между елементите на модела за детско участие и реализирането на инициативи за популяризиране на правата на децата</p>
--	--	--	--	---

* Сформира се при желание от страна на учениците и по ред, определен в правилника за дейността

на училището.

** При съществуващи практики или желание на учениците с подкрепата на съответните административни структури по места моделът за ученическо самоуправление на училищно ниво може да се използва на общинско и на областно ниво съобразно механизъм за детско участие, разработен от Държавната агенция за закрила на детето.

*** Резултатите от ученическото самоуправление и детското участие могат да се отразяват в писмени форми за удостоверяване на участието и оценка от страна на връстниците и подкрепящите възрастни.